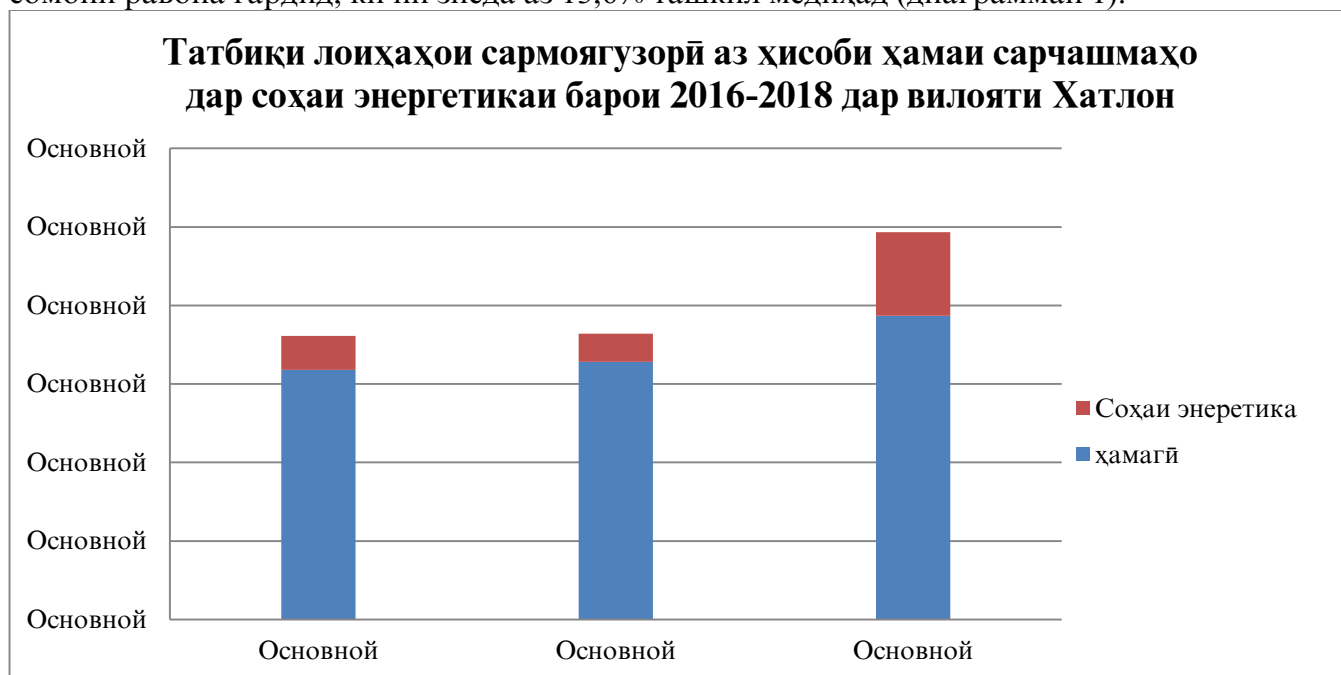

ТАТБИҚИ ЛОИҲАҲОИ САРМОЯГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ЭНЕРГЕТИКАИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

Саидмуродов Ш.М, к.э.н., Назарова Н.С., омӯзгори калон- ДДБ ба номи Н. Хусрав

Калимаҳои калидӣ: иқтисод, сармоягзорӣ, лоиҳаи сармоягузорӣ, энергетика, таҳлил, татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ, захираҳои иқтисодӣ.

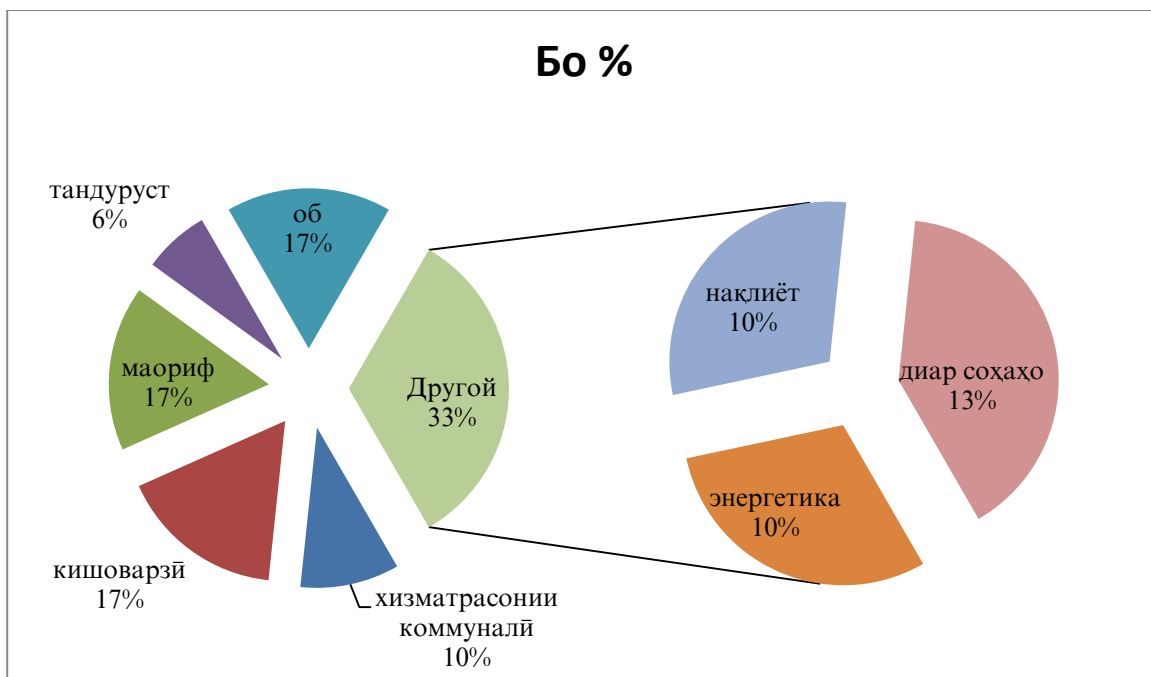
Дар шароити имрӯза дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи усули барномавӣ-мақсадноки барномарезии рушди минтақавӣ аҳамияти калон пайдо карда истодааст. Дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ дар доираи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 барномаи дарозмӯҳлати рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ таҳия гардидааст. Мақсадҳои дар барнома тархрезигардида ба туфайли коркард ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ амалӣ карда мешаванд. Лоиҳаҳои муҳими сармоягузори минтақавӣ он лоиҳаҳои махсуб мешаванд, ки амалишавии онҳо ба вазъи иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологии минтақа таъсири назарраси дарозмуддат расонида метавонанд. Ҳадафи асосии ин лоиҳаҳо фароҳам овардани шароити мусоиди рушди минтақаҳои алоҳида ва таъмини сатҳи зиндагии сазовори аҳолии онҳо мебошад. Татбиқи ин лоиҳаҳои сармоягузорӣ соҳаҳои гуногуни системаи иқтисодии минтақаро фаро гирифта, ба рушди инфрасохтори истеҳсоли ва нақлиётӣ таъсир мерасонад, фаъолияти сармоягузори минтақаро пурзӯр менамояд, фазои кории минтақаро дигаргун месозад. Масалан, дар вилояти Хатлон танҳо дар соли 2018 барои таъмини рушди устувори иқтисодӣ бо истифода аз ҳамаи манбаъҳои маблағгузорӣ дар ҳаҷми беш аз 1934,1 млн. сомони лоиҳаҳои сармоягузорӣ амалӣ карда шуд. Бо мақсади саҳм доштан дар таъмини истиқлолияти энергетикаи ватанӣ соли 2016 ба вилояти Хатлон беш аз 216,5 млн. сомонӣ равона гардид, ки ин зиёда аз 13,6% ташкил медиҳад (диаграммаи 1).

Сарчашма. Барномаи рушди иҷтимоӣ-иқтисодии вилояти Хатлон дар давраи солҳои 2016-2020. - С. 96.

Ба андешаи Сафаров Л.Д. татбиқи ин лоиҳаҳо, чун қоида ҷалби захираҳои меҳнатиро, ки ба баландшавии шароити иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сатҳи зиндагии аҳолии вилояти Хатлон мусоидат менамоянд, ба амал овард. Зеро татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ таъсири иҷтимоӣ-иқтисодии мустақим ва ғайримустақим дорад [3,8]. Бо вучуди ин, таъсири ғайримустақим нисбат ба таъсири мустақимашон бештар ба назар мерасад. Бинобар ин, зарурате ба миён меояд, ки пеш аз ҳама, самарнокии иҷтимоӣ-иқтисодии лоиҳаҳои сармоягузори вилояти Хатлон ва татбиқи он арзёбӣ гардад.

Тибқи маълумоти Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон дар вилояти Хатлон раванди амалишавии 30 лоиҳаи сармоягузорӣ ҷараён дорад. Маблағи умумии ин лоиҳаҳо бештар аз 460,15 млн. доллари ИМА-ро ташкил медиҳад [1,96].

Коркарди муаллиф дар доираи маълумотҳои Барномаи рушди иҷтимоиву иқтисодии вилояти Хатлон дар давраи солҳои 2016-2020. - С. 96.

Лоиҳаҳои мазкур дар 25 шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла дар соҳаи хизматрасони коммуналӣ 3 адад, кишоварзӣ 5 адад, маориф 5 адад, тандурустӣ 2 адад, об 5 адад, энергетика 3 адад, нақлиёт 3 адад ва дигар соҳаҳо 4 ададро ташкил медиҳанд [1,96].

Ҳамаи ин лоиҳаҳои сармоғузорӣ дар вилоят аз ҳисоби сармоғузорони хориҷӣ ва иштироки ҳукумати ҷумҳурӣ амалӣ карда мешаванд. Дар натиҷаи татбиқшавии лоиҳаҳои сармоғузорӣ иштирокчиёни лоиҳа на танҳо даромад ба даст меоранд, балки ҷойҳои нави корӣ ташкил дода, ба ин восита ҳаёти иҷтимоии минтақаро беҳбудӣ мебахшанд. Сармоғи ҷалбшаванда аз ҳисоби сармоғи хориҷӣ, дар шакли шарикӣ ва қарзи имтиёзнok, бунёди корхонаҳои муштарак, грантҳо ва сармоғузории мустақими ба маблағҳои асосӣ иловашаванда, амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, лоиҳаҳои сармоғузории дар вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқшавандаро таҳлил намуда, қайд кардан мумкин аст, ки ҳамаи сармоғузориҳои ҷалбшаванда асосан аз ҳисоби манбаъҳои беруна дар шакли шарикӣ ва ё қарзи имтиёзнok, корхонаҳои муштарак, грант ва сармоғузории мустақим ба фонди асосӣ амалӣ карда мешаванд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки дар вилояти Хатлон норасоии захираҳои дохилии сармоғузорӣ эҳсос мегардад. Аз ин рӯ, институтҳои ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки сатҳи муҳити сармоғузориро баҳри ҷалби сармоғи хориҷӣ баланд бардоранд. Дар давоми чанд солҳои охир афзоиши воридшавии сармоғузориҳои хориҷӣ ва татбиқи лоиҳаҳои сармоғузории минтақаҳои ҷумҳурӣ эҳсос мегардад. Донорҳои асосии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вилояти Хатлон дар байни институтҳои молиявии байналхалқӣ, Бонки умумиҷаҳонӣ (БУ), Бонки осиёии рушд (БОР), Бонки Аврупоии таҷдид ва рушд (БАТР). Бонки исломии рушд (БИР) Фонди Кувейтӣ ва дигарон мебошанд. Мамлакатҳои асосии донор Ҷопон, Олмон, Швейтсария, ҚМЧ, Ҷумҳурии исломии Эрон ва дигарон ба шумор мераванд. Соли 2017 аз тарафи мамлакатҳои донор дар ҳаҷми 310,804 ҳазор доллари ИМА ёрӣ расонида шуд, ки ин 94,7% ўҳдадорихои солонаро ташкил менамояд. Ёри аз ҳама зиёд аз тарафи Ҷумҳурии мардумии Чин расонида шуд, ки он ба 148,675 ҳазор доллари ИМА баробар буда, 47,8% ҳаҷми умумии ёри дар соли 2016 расонидашударо ташкил медиҳад. Зинаҳои минбаъдаро ИМА – 41,170 ҳазор доллари ИМА ва ё 13,2%, Иттиҳоди Аврупо – 27,346 ҳазор доллари ИМА ва ё 8,8%, Ҷопон – 22,699 ҳазор доллари ИМА ва ё 7,3%, Олмон – 17,513 ҳазор доллари ИМА ва ё 5,6% ва дигарон ишғол мекунанд [3,29].

Дар давраи солҳои 2002-2017 дар маҷмӯъ сармоғи беруна дар ҳамаи минтақаҳо, ба истиснои сатҳи ҷумҳуриявӣ ва НТМ тамоюли афзоиш дорад. Ҳаҷми сармоғузориҳо дар

ВМКБ дар соли 2015 то 60,6% ва вилояти Хатлон то 37,7%, вилояти Суғд то 24,8% зиёд шудааст. Соли 2017 ёрӣ ба ш. Душанбе якуякбора 5,4 маротиба афзуд. Дар соли 2017 аз тарафи шарикони рушд дар ҳаҷми 572,452 ҳазор доллари ИМА чудо карда шуд, ки ин 91,7% ҳаҷми умумии ӯҳдадорихоро ташкил менамояд. Қисми зиёди ҳаҷми ӯҳдадорихо ба лоихаҳои дар ш. Душанбе амалишаванда, яъне 25,85%, қисми боқимонда ба тартиби камшавӣ ба вилояти Хатлон – 23,2%, сатҳи ҷумҳуриявӣ – 22,4%, вилояти суғд – 12,0%, ноҳияҳои тобеи марказ (НТМ) – 9,9%, ва ВМКБ – 6,0%, рост меояд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки лоихаҳои сармоягузори ба таҷдиди корхонаҳо равонашуда, яъне бозсози пурра, ки дар рафти он фондҳои асосӣ нав мегарданд, технология ва ташкили истеҳсолот таҷдид мешаванд, аҳамияти муҳими бунёди доранд. Васеъшавӣ ва таҷдиди корхонаҳои амалкунанда усули баландшавии тавоноии истеҳсолӣ ва тақмили пойгоҳи техникии истеҳсолӣ ба шумор меравад [2, 12]. Самараи нисбатан бештар дар мавриде ба дастоварда мешавад, ки васеъшавии корхона дар асоси таҷҳизонидани техникаи он, дар истеҳсолот ҷорӣ намудани технологияи самаранокиаш баланд ва истифодаи техникаи навтарин амалӣ гардонида шавад. Дар шароити норасоии сармояи хориҷӣ коркарди лоихаҳои сармоягузорӣ ва таъмини он бо захираҳо, чун қоида аз ҳисоби ду манбаъ: даромад ва фонди хурдашавӣ ба амал бароварда мешавад [5,31]. Фонди ҷуброн дар шароитҳои муайян (агар таҷҳизоти хӯрдашуда бо таҷҳизоти нисбатан сифатнок иваз карда шавад) низ метавонад навсозии технологияи истеҳсолотро таъмин намояд. Фонди андӯхташуда сармояи доимии иловагиро таъмин намуда, захираҳои сармоягузори зиёд менамояд, ки онҳо имконияти иқтидорҳои навро дар интенсификасияи раванди такрористеҳсол зиёд мекунад. Чи тавре қайд шуд, «материализатсия» ин ба молҳои сармоягузорӣ ворид кардани иқтидори захираҳои сармоягузорӣ мебошад, ки ҳам дар раванди истеҳсол ва ҳам дар соҳаи муроҷиат ба амал меояд. Дар баробари ин, татбиқи лоихаҳои сармоягузорӣ дар тамоми сикли сармоягузорӣ паҳн гардида, як гардиши сармоя – аз лаҳзаи ғуншавии захираҳои сармоягузорӣ то лаҳзаи «боздеҳи» ҳақиқии онро дар бар мегирад. Раванди татбиқи лоихаҳои сармоягузорӣ фаъолияти сармоягузори фаъол гардонида, трансформатсияи соҳаи сармоягузори иқтисодӣро инъикос менамояд ва аз тарафи субъектҳои он амалӣ гардонида мешавад:

Сармоягузoron – истеъмолкунандагони захираҳои сармоягузорӣ ва пешниҳодкунандагони захираҳо;

«истифодабарандагони» хушиҳои молиявии аз нав бунёдшуда, ҳамчунин маҳсулоти ғизоӣ ва ё дигар маҳсулоти кишоварзӣ, ки дар асоси пойгоҳи дорой захираи сармоя (иқтидор) истеҳсол гардидааст;

субектҳои инфрасохтори соҳаи сармоягузорӣ ва бозорҳои иттилоотӣ.

Ҳамин тариқ таъсири мутақобили иштирокдорони лоихаҳои сармоягузорӣ дар таноубхо, дар байни талаботи сармоягузорӣ ва тақлифҳо ҳамчун категорияҳои бозорӣ, ки имконияти рушди ояндаро инъикос менамоянд, ба ҳам меоянд. Ба андешаи мо тавсифоти додашуда дар шароитҳои ноустувори иқтисодии равандҳои хоҷагидорӣ, ки лапиши онҳо боиси бесамара истифода шудани маҷмӯи онҳо мегардад, аҳамияти муҳим касб мекунад. Инро ҳангоми баргараф намудани таъсири номусоиди натиҷаи татбиқи лоихаҳои сармоягузорӣ, комбинатсияи воситаҳои молиявӣ ва сохтори онҳо ба ҳисоб гирифтаи муҳим аст.

АДАБИЁТ

1. Барномаи рушди иҷтимоиву иқтисодии вилояти Хатлон дар давраи солҳои 2016-2020. - С. 96.
2. Нуруллоев З.Х. Инвестиционные проекты как объект учета управленческого труда//Финансы и учет. - Душанбе, 2003. - № 3. - 12 с.
3. Отчетовнешней помощи - 2017 // Государственный комитет по инвестициям и управлению государственным имуществом республики Таджикистан. - Душанбе, 2017. - С. 29 (http://gki.tj/ru/nvestitsii_v_rt/nformatsiya_i_statistika/)
4. Сафарова Л.Д. Организационно-экономические особенности становление и развития государственно-частного партнерства в сфере услуг // Автореферат на соискание ученой степени кандидат экономических наук. – Душанбе, 2016. – С.8.
5. Разыков Б.Х. Оценка эффективности инвестиционного проекта освоения месторождения минеральных вод. Налоговая политика и практика. - М.: Изд-во «Экономико-правовая литература», 2007. - № 6. - С.31-33.

АННОТАЦИЯ

ТАТБИҚИ ЛОИҲАҲОИ САРМОЯГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ЭНЕРГЕТИКАИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

Муаллифон дар мақолаи худ масъалаи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи энергетикаи вилояти Хатлонро мавриди таҳлил қарор додаанд. Қайд намудаанд, ки ҳадафи асосии ин лоиҳаҳо фароҳам овардани шароити мусоиди рушди минтақаҳои алоҳида ва таъмини сатҳи зиндагии сазовори аҳолии вилояти Хатлон мебошад. Таҳлилҳои муаллиф нишон додааст, ки бо мақсади саҳм доштан дар таъмини истиқлолияти энергетикаи ватанӣ соли 2016 ба вилояти Хатлон беш аз 216,5 млн. сомонӣ равона гардид, ки ин зиёда аз 13,6% ташкил медиҳад.

АННОТАЦИЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ ЭНЕРГЕТИКИ В ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ

Авторы в своей статье анализируют реализацию инвестиционных проектов в сфере энергетики Хатлонской области. Основной целью этих проектов является создание благоприятных условий для развития отдельных регионов и обеспечения достойного уровня жизни населения Хатлонской области. Согласно анализу автора, в 2016 году Хатлон получил более 216,5 млн. Долл. США для содействия обеспечению национальной энергетической независимости сомони, что составляет 13,6%.

Ключевые слова: экономика, инвестиции, инвестиционный проект, энергетика, анализ, реализация инвестиционных проектов, экономические ресурсы.

ANNOTATION IMPLEMENTATION OF INVESTMENT PROJECTS IN THE FIELD OF ENERGY IN KHATLON REGION

In their article the authors analyze the implementation of investment projects in the energy sector of Khatlon region. The main goal of these projects is to create favorable conditions for development of individual regions and ensuring decent living standards of population of Khatlon region. According to the author's analysis, in 2016, Khatlon received more than \$ 216.5 million to contribute to ensuring national energy independence somoni, which makes up 13.6%.

Key words: economics, investment, investment project, energy, analysis, implementation of investment projects, economic resources.